

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

**«Η ΛΕΥΚΑΔΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ
ΤΗΣ»**

“LEFKADA THROUGH ITS PEOPLE’S STORIES”

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΟΛΙΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ (ΑΜ 19677086)

Επιβλέπων Καθηγητής: Καράμπελας Κωνσταντίνος

Αθήνα, Αύγουστος 2024

Επιβλέπων καθηγητής και μέλος της εξεταστικής επιτροπής:
Καράμπελας Κωνσταντίνος, Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό (ΕΔΙΠ)

Μέλος της εξεταστικής επιτροπής: Νικολαΐδου Έλενα, Ακαδημαϊκός Υπότροφος

Μέλος της εξεταστικής επιτροπής: Ξανθοπούλου Ζωή, Ακαδημαϊκός Υπότροφος

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Βασιλική Πολίτη του Γεωργίου, με αριθμό μητρώου 19677086 φοιτήτρια του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού του Τμήματος Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής/διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

(υπογραφή)

Περίληψη

Η παρούσα εργασία είναι αφιερωμένη στο νησί της Λευκάδας. Καθώς μεγάλωνα σε ένα μικρό χωριό στο νότιο μέρος του νησιού, έβλεπα εικόνες στους δρόμους που σήμερα έχουν εξαφανιστεί και οι ιστορίες που άκουγα σαν παιδάκι από την γιαγιά μου μοιάζουν ακόμη πιο μακρινές και πια χάνονται στο χρόνο. Θέλησα λοιπόν να δημιουργήσω ένα βίντεο μέσα από το οποίο θα προβάλλεται μια διαφορετική πλευρά της Λευκάδας, όπου πρωταγωνιστές δεν θα είναι τα αξιοθέατα ή τα γαλαζοπράσινα νερά του Ιονίου, αλλά οι άνθρωποι που έχουν περάσει τη ζωή τους σε αυτόν τον τόπο. Έχοντας στο μυαλό μου αυτή την ιδέα, προσέγγισα πιο ηλικιωμένα κυρίως άτομα, τα οποία έχουν ζήσει διάφορα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα μέσα στα χρόνια, άκουσα τις ιστορίες τους, τις αναμνήσεις τους κι είδα τις φωτογραφίες τους. Εικόνες και ιστορίες που ήθελα να καταγράψω και να φυλάξω ώστε να μη χαθούν στο χρόνο και στη λήθη. Έπειτα μάζεψα αρκετές παλιές φωτογραφίες και δημιούργησα νέες από τα ίδια σημεία, προσεγγίζοντας όσο πιο πιστά γινόταν τις παλιές φωτογραφίες που είχα στα χέρια μου, ώστε να είναι πιο εύκολα ορατές και ξεκάθαρες τις διαφορές του «τότε» και του «τώρα». Μέσα τόσο από τις εικόνες, όσο και από τις συζητήσεις, παρατηρούμε πολύ μεγάλες αλλαγές, τόσο στον τόπο όσο και στον τρόπο ζωής. Τα βουνά γέμισαν σπίτια, τα λιμανάκια πλοία, τα πέτρινα σπιτάκια έγιναν μεγάλα κτίρια και πολυκατοικίες. Οι άνθρωποι ζουν πολύ διαφορετικά σήμερα με τις παροχές που έχουν αλλά και την εξέλιξη σε πολλά κοινωνικά ζητήματα όπως είναι και η θέση της γυναίκας.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1: Το νησί της Λευκάδας	7
1.1. Ιστορία	8
1.2. Ο πολιτισμός	12
1.3. Αρχιτεκτονική	15
1.4. Η Καθημερινή Ζωή	17
1.5. Μέσα από τα μάτια του Fritz Berger και της Judith König	19
Κεφάλαιο 2: Η Λευκάδα μέσα από τις ιστορίες των ανθρώπων της	23
2.1. Ιδέα	23
2.2. Σκοπός	24
2.3. Παραγωγή	25
2.4. Η αντίθεση ανάμεσα στο τότε και το τώρα	27
Συμπεράσματα	29
Βιβλιογραφία	31

Εισαγωγή

Στα πλαίσια της πτυχιακής μου εργασίας αποφάσισα να ασχοληθώ με τη δημιουργία ενός βίντεο αφιερωμένου στην Λευκάδα, με πρωταγωνιστές ντόπιους κατοίκους του νησιού που θα εξιστορούν προσωπικές εμπειρίες και ιστορίες από τη ζωή τους στο νησί ειδικότερα τα παλιότερα χρόνια. Επίσης το βίντεο συνοδεύει και η παρούσα θεωρητική εργασία κατά την οποία θα μιλήσουμε κυρίως για την ιστορικά δεδομένα που αφορούν το νησί της Λευκάδας αλλά και την διαδικασία της υλοποίηση του οπτικοακουστικού υλικού. Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας είναι αφιερωμένο στα ιστορικά στοιχεία που είναι γνωστά για τη Λευκάδα, στον πολιτισμό, την αρχιτεκτονική και στα αξιοθέατα του νησιού. Θα αναλύσουμε όσα έχουν συμβεί στο παρελθόν και πως έχουν επηρεάσει και διαμορφώσει στο παρόν το νησί τόσο μορφολογικά όσο και πνευματικά. Επίσης θα μιλήσουμε για τον Fritz Berger και τη Judith - Ασπασία König, δύο ανθρώπους που αγάπησαν πολύ τη Λευκάδα και το έχουν δείξει εμπράκτως τόσο μέσα από τις εθελοντικές δράσεις που συμμετείχαν τις προηγούμενες δεκαετίες σε χωριά κυρίως της Λευκάδας, αλλά και τα φωτογραφικά λευκώματα του Fritz και το βιβλίο με όσα έζησε της Judith. Μάλιστα και οι δυο τους υπήρξαν άνθρωποι των οποίων τα έργα με ενέπνευσαν να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα στην πτυχιακή μου εργασία. Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα σταθούμε κυρίως στην γέννηση της ιδέας, τον σκοπό καθώς και την διαδικασία της υλοποίησης του βίντεο κατά τη διάρκεια του οποίου οι κάτοικοι του νησιού μας λένε τις ιστορίες τους. Μέσα από αυτές τις εμπειρίες ζωής που ο καθένας μοιράστηκε μαζί μας, βλέπουμε τον τρόπο ζωής, τις αξίες, τις παραδόσεις και τις συνήθειες που είχαν άνθρωποι του νησιού από παλαιότερα χρόνια. Μάλιστα, κάνοντας μια σύγκριση με τη σημερινή εποχή θα παρατηρήσουμε ότι υπάρχουν πολύ μεγάλες αλλαγές και έντονες διαφορές μεταξύ όσων συνέβαιναν στο παρελθόν και όσων συμβαίνουν στο παρόν. Στο τέλος κάνοντας μια σύνοψη όσων έχουμε συζητήσει και αναλύσει θα βγάλουμε τα συμπεράσματα μας σε σχέση με το νησί, τη ζωή, τις νοοτροπίες και την εξέλιξή του μέσα στους αιώνες έως σήμερα.

Κεφάλαιο 1: Το νησί της Λευκάδας

Η Λευκάδα είναι ένα από τα επτά σε αριθμό νησιά του Ιονίου Πελάγους που μαζί με τους Παξούς, την Κέρκυρα, την Κεφαλονιά, την Ιθάκη, τη Ζάκυνθο και τα Κύθηρα αποτελούν τα γνωστά σε όλους Επτάνησα. Βρίσκονται στην δυτική πλευρά της χώρας, ανατολικά της Ιταλίας και βρέχονται από το Ιόνιο Πέλαγος. Η Λευκάδα κατέχει την τέταρτη θέση σε μέγεθος από τα υπόλοιπα νησιά με έκταση 321 τετραγωνικά χιλιόμετρα.¹ Η μεγαλύτερη επιφάνεια του νησιού αποτελείται από ορεινά υψώματα, με το ψηλότερο σημείο να είναι η κορυφή του βουνού των Σταυρωτών. Η ιστορία της Λευκάδας ξεκινά αρκετά παλιά στο χρόνο, με τα πρώτα ιστορικά στοιχεία για δείγματα ζωής στο νησί να είναι περίπου κοντά στη νεολιθική εποχή. Έχοντας περάσει από τα χέρια πολλών διαφορετικών κατακτητών μέσα στα χρόνια, έχει επηρεαστεί – είτε λιγότερο, είτε περισσότερο- από όλους. Όλα τα στοιχεία που «πήρε» από τον καθένα, αλλά και τα ίδια τα γεγονότα που λάμβαναν χώρα μέσα στους αιώνες τόσο στο ίδιο το νησί όσο και στη χώρα συνολικά, διαμόρφωσαν τον πολιτισμό, την ιστορία, την παράδοση, την αρχιτεκτονική, την κουλτούρα και τους ανθρώπους του νησιού.

¹ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.47

1.1. Ιστορία

Η Λευκάδα φαίνεται να έχει πάρει το όνομα της από το ακρωτήριο που υπάρχει στο νοτιότερο σημείο της, γνωστό ως «Λευκάτα» ή «Κάβος της Κυράς». Στα αρχαία χρόνια το ακρωτήριο αυτό ονομαζόταν Λευκάς Πέτρα ή Λευκάς Άκρα λόγω των λευκών βράχων που υπήρχαν στην περιοχή. Ο βράχος είναι αφιερωμένος στον θεό Απόλλωνα. Υπάρχει μάλιστα ένας μύθος στην περιοχή που λέει πως η Σαπφώ, η γνωστή ποιήτρια της Λέσβου, απεγνωσμένη από τον έρωτα της για τον Φάωνα, πήδηξε από τον βράχο στα νερά και σκοτώθηκε.

Η ζωή στη Λευκάδα, όπως υποστηρίζει ο αρχαιολόγος Βίλελμ Ντέρπφελντ, ξεκίνησε κατά την νεολιθική, περίπου στα 4.000 π.Χ. Κατά την αρχαιότητα, για κάποιο διάστημα κατοίκησαν το νησί Αχαιοί και έπειτα οι Δωριείς που έφτιαξαν και την πόλη Νήρικος, η οποία έγινε και η πρώτη πρωτεύουσα του νησιού.

Η Νήρικος, της οποίας μόνο τα ερείπια μπορούμε να δούμε σήμερα, ήταν η πρώτη πρωτεύουσα του νησιού και τοποθετείται στις πλαγιές μεταξύ των περιοχών Καλλιγώνι και Καρυώτες.² Το όνομα της συγκεκριμένης πόλης αναφέρεται για πρώτη φορά στην Οδύσσεια ως μια πόλη που βρίσκεται στην ηπειρωτική ακτή, καθώς παρακάτω στο κείμενο φαίνεται να ταυτίζεται με κάποιο βουνό του νησιού της Ιθάκης.³ Επίσης κατά τον 5^ο αιώνα π.Χ. ο Θουκυδίδης καθώς περιγράφει τον Πελοποννησιακό πόλεμο αναφέρεται στην πόλη Νήρικος λέγοντας πως εκεί έκανε απόβαση ο Ασώπιος ο οποίος έφυγε από ένα μέρος της Νότιας Ακαρνανίας, πλέοντας προς τη Λευκάδα χωρίς ωστόσο να δίνει περισσότερες πληροφορίες.⁴ Στη συνέχεια, ο Στράβων με βάση τα παραπάνω υπολογίζει ότι η Λευκάδα αποτελούσε χερσόνησο της Ακαρνανίας, στην οποία αναφέρεται ο Όμηρος οπότε η Νήρικος του Ομήρου βρίσκεται στη Λευκάδα. Έπειτα με την άφιξη των Κορινθίων, η πόλη μεταφέρθηκε από το συγκεκριμένο σημείο και άλλαξε όνομα σε «Λευκάς».⁵

² Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας: Αρχαία Λευκάδα - Νήρικος, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική, 2001, σελ 21

³ Όμηρος (2010): *Ομήρου Οδύσσεια*, ΠΕΚ, ω33

⁴ Θουκυδίδης (2007): *Θουκυδίδης: Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Ζήτρος, Γ.7.4

⁵ Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας: Αρχαία Λευκάδα - Νήρικος, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική, 2001, σελ 22

Η Λευκάδα ίσως να είναι η Ομηρική Ιθάκη.⁶ Ο αρχαιολόγος είχε την πεποίθηση ότι η Λευκάδα ήταν η Ιθάκη για την οποία μιλούσε ο Όμηρος. Πίστευε ότι η Νήρικος του Ομήρου και Θουκυδίδη ήταν στην Ακαρνανία Ο Πάνος Ροντογιάννης, ισχυρίζεται ότι η Νήρικος είχε τη θέση της στο λόφο, καθώς στη συνέχεια οι Κορίνθιοι ίδρυσαν την πόλη την οποία επέκτειναν ως το λιμάνι και ονόμασαν Λευκάς.⁷ Στη συνέχεια, κατά το 338 π.Χ. το νησί κατακτήθηκε από τον Φίλιππο Β' κι έτσι την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου ακολούθησαν και οι κάτοικοι της Λευκάδας. Μάλιστα, φαίνεται ότι κατά την εκστρατεία αυτή μάλλον δημιουργήθηκε και η ομώνυμη πόλη στην Συρία. Η Λευκάδα συμμετείχε σε διάφορες μεγάλες μάχες και πολέμους των αρχαίων χρόνων όπως αυτή των Πλαταιών, της Σαλαμίνας αλλά και τον Πελοποννησιακό πόλεμο με το μέρος των Σπαρτιατών.⁸ Η πρώτη αναφορά της Λευκάδας κατά τον μεσαιώνα γίνεται το 968 σε επιστολές του μητροπολίτη από την Κρεμόνα προς τον βασιλιά Όθωνα Α' ως ένα μικρό και φτωχό νησί.⁹ Μετά την τέταρτη σταυροφορία στα 1204, η Λευκάδα άνηκε στο δεσποτάτο της Ηπείρου πριν περάσει στους Φράγκους κι έπειτα στους Οθωμανούς. Το 1293 η Λευκάδα δόθηκε ως προίκα από τον δεσπότη Κομνηνό στον Ιωάννη Ορσίνη, γιό του κόμη των γειτονικών νήσων Κεφαλληνίας και Ζακύνθου.¹⁰ Περίπου κατά το 1300 χτίζεται το φρούριο στην απέναντι πλευρά από νησί, όπου πρόκειται για ένα οχυρό με μια πόλη μέσα που ονομάζεται Σάντα Μάουρα από τους Φράγκους. Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας έως περίπου το 1474 πολλοί άνθρωποι είχαν μετοικήσει προς τα νότια μέρη του νησιού.¹¹ Έπειτα, περίπου το 1479, ξεκινά στο νησί μια μεγάλη περίοδος κατάκτησης από Οθωμανούς και Ενετούς. Αφού πρώτοι οι Τούρκοι κατακτούν τα νησιά του Ιονίου το 1479, έπειτα για πολύ λίγο έρχονται οι Ενετοί, ακολουθούν οι Οθωμανοί, ώσπου στο τέλος, το 1684 το νησί επιστρέφει στα χέρια των Ενετών. Κατά την περίοδο της κυριαρχίας των Οθωμανών, το νησί πήρε την ονομασία που κατέχει ως σήμερα και το κάστρο της Αγίας Μαύρας έγινε η πρωτεύουσά του, μέσα στο οποίο κατοικούσαν οι πολίτες. Αξιοσημείωτο είναι ότι το μεγαλύτερο μέρος των πολιτών της Λευκάδας διατήρησαν την χριστιανική τους πίστη, με τους

⁶ Dörpfeld, W. (1927): *Alt – Ithaka*, Germany, σελ. 156, 326

⁷ Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας: Αρχαία Λευκάδα - Νήρικος, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική, 2001, σελ.22

⁸ Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας: Αρχαία Λευκάδα - Νήρικος, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική, 2001, σελ.23

⁹ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.68

¹⁰ Μαχαιράς, Γ.Κ. (1951) : *Η Λευκάς Επί Ενετοκρατίας*, Αθήναι, σελ.6

¹¹ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.69

Μουσουλμάνους να μειωηθούν κατά πολύ και να βρίσκονται κυρίως στους χώρους εντός του κάστρου, στο μόνο μέρος όπου είχαν φτιάξει τζαμί. Στη Λευκάδα οι Οθωμανοί έκαναν πράξη τα δύο πιο μεγάλα έργα τους στην περιοχή των Βαλκανίων - το ένα ήταν το υδραγωγείο και το άλλο το κάστρο της Αγίας Μαύρας από τον Σουλτάνο Σελίμ Β'. Οι Οθωμανοί έμειναν στο νησί για σχεδόν 200 χρόνια κι έπειτα άρχισε η Ενετοκρατία. Οι Ενετοί έφεραν πολλές αλλαγές και έργα, τα οποία είναι εμφανή μέχρι και σήμερα. Οι Βενετικής καταγωγής κατακτητές γκρέμισαν ο,τι είχε χτιστεί και αφορούσε την ισλαμική θρησκεία, επιτρέποντας την πίστη στην Ορθόδοξη εκκλησία αλλά και ενισχύοντας την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας.¹² Οι κάτοικοι έχουν λιγοστέψει πάρα πολύ πια λόγω της εμπορίας ανθρώπων με προορισμό να γίνουν σκλάβοι, την εξάπλωση της πανώλης αλλά και των καταστροφικών σεισμών.

Φτάνοντας στην νεότερη ιστορία του νησιού, το 1797 ο Ναπολέοντας Βοναπάρτης της Γαλλίας κατακτά τα επτά νησιά του Ιονίου, μαζί και τη Λευκάδα.¹³ Ένα χρόνο μετά, οι Ρωσοτούρκοι παίρνουν τα νησιά από τον Ναπολέοντα για μερικά μόνο χρόνια, μέχρι το 1810, οι Βρετανοί παίρνουν στην κυριαρχία τους τη Λευκάδα και σταδιακά όλα τα νησιά των Επτανήσων. Κατά την παραμονή των Άγγλων γίνεται η ίδρυση του πρώτου σχολείου στη χώρα του νησιού το 1806 και μέσα στις επόμενες δεκαετίες επεκτείνονται και στα χωριά.¹⁴ Οι Άγγλοι δωρίζουν τα Επτάνησα στην Ελλάδα το 1864, μια αξιοσημείωτη στιγμή για τη Λευκάδα αλλά και όλα συνολικά τα Επτάνησα, η οποία γιορτάζεται μέχρι σήμερα. Η ένωση με την Ελλάδα γίνεται στις 21 Μαΐου του 1864, έπειτα από σύναψη συνθήκης μεταξύ των χωρών της Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας και Ελλάδας. Τα νησιά του Ιονίου είναι πια ελεύθερα και ανήκουν επίσημα στο ελληνικό κράτος. Ο νομός της Λευκάδας αποτελείται από 43 σε αριθμό κοινότητες και την πόλη της Λευκάδας με την ίδρυση του να λαμβάνει χώρα στις 17 Μαρτίου 1947.¹⁵ Μέσα στα χρόνια ο πληθυσμός έχει αυξηθεί και μειωθεί ανάλογα με τις πολιτικοκοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν στο νησί. Στις αρχές του 1960 οι κάτοικοι ήταν συνολικά σχεδόν 29.000. Η μετακίνηση των ανθρώπων γίνεται με λεωφορεία, άλογα, γαϊδούρια αλλά και με τα πόδια τους ή όπως έλεγαν οι ντόπιοι με «δύο τραμ». Για λίγα χρόνια μετά την ένωση με την

¹² König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.72

¹³ Μαχαιράς, Γ.Κ. (1954) : *Πολιτική και Διπλωματική Ιστορία της Λευκάδας (1797-1810)*, Αθήνα, σελ.7

¹⁴ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.73

¹⁵ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.47

Ελλάδα, τα πράγματα ήταν καλύτερα, όμως τα προβλήματα και η φτώχεια δεν άργησαν να έρθουν κι έτσι φτάνοντας στην πρόσφατη ιστορία συναντάμε τη δικτατορία του Μεταξά και τη χούντα.¹⁶ Έπειτα ακολούθησε ο εμφύλιος πόλεμος, ο οποίος έφερε πολλές απώλειες στο νησί.

¹⁶ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.75

1.2. Ο πολιτισμός

Η Λευκάδα είναι ένα νησί που επηρεάστηκε βαθιά από όσους την κατέκτησαν μέσα στους αιώνες, δημιουργώντας έναν ιδιαίτερο συνδυασμό και μια μίξη πολλών πολιτισμών και νοοτροπιών. Πέρα των αρχαίων χρόνων, πέρασε από την κυριαρχία των Οθωμανών, στους Ενετούς, τους Φράγκους και τους Άγγλους ώσπου να καταλήξει στο ελληνικό κράτος. Είναι λογικό ότι μέσα από τα τόσα χρόνια που πέρασε στα χέρια του καθενός, έκανε δικά της πολλά στοιχεία που αφορούσαν την μουσική, την ποίηση, την αρχιτεκτονική και τις παραδόσεις του καθενός.

Ο πολιτισμός του νησιού είναι πλούσιος σε ήθη και έθιμα που έχουν τις ρίζες τους αρκετούς αιώνες πίσω και λαμβάνουν χώρα τόσο στις μεγάλες κοινές σε όλους γιορτές όπως τα Θεοφάνεια, το Πάσχα κλπ. αλλά και σε πιο μικρές τοπικές γιορτές και τελετουργίες όπως είναι ο λευκαδίτικος γάμος.

Για να γίνει ο γάμος έπρεπε αρχικά να έχει πετύχει το προξενιό, ώστε να ακολουθήσει ο αρραβώνας με μια μικρή εκκλησιαστική τελετή στο χωριό της νύφης.¹⁷ Έπειτα ο κόσμος πήγαινε στο σπίτι της νύφης όπου ακολουθούσε τραπέζι με εδέσματα, συμπεριλαμβανομένου ενός κατσικιού που είχε στείλει ο γαμπρός. Κάποιες εβδομάδες αργότερα, λάμβανε χώρα η γιορτή πλυσίματος του μαλλιού, κατά την οποία ουσιαστικά με μπροστάρη τον αδερφό της νύφης τα κορίτσια έλεγαν ευχές καθώς έβραζαν περίπου 100 κιλά μαλλί, το οποίο θα γέμιζε το στρώμα των νεόνυμφων. Την Παρασκευή πριν το γάμο γίνονταν τα καρφώματα, δηλαδή η διαδικασία κατά την οποία η νύφη θα πήγαινε τα προικιά της στο σπίτι του γαμπρού. Τα κορίτσια φορούσαν τις καλές φορεσιές τους και έδιναν στη νύφη γλυκά και κουραμπιέδες. Η νύφη από την άλλη, με μια κόκκινη λεπτή κλωστή στα χέρια, την περνούσε από όλα τα προικιά για καλή τύχη, τα οποία μετά τύλιγε σε ένα μεγάλο σεντόνι. Υπό το τραγούδισμα των κοριτσιών που ήταν γεμάτο ευχές, τα προικιά έφευγαν για το σπίτι του γαμπρού μαζί με τη νύφη. Όταν έφτανε εκεί, η πεθερά της έδινε να πιεί ζάχαρη και νερό για να είναι η ζωή γλυκιά. Έπειτα ακολουθούσε το έθιμο με το ρόδι και το τσεκούρι όπου η πεθερά έδινε στη νύφη ώστε να χτυπήσει τρεις φορές στο κατώφλι σχηματίζοντας ένα σταυρό. Στο τέλος η κοπέλα πετούσε πίσω της νερό κι όποιος βρεχόταν έπαιρνε μια γαμήλια κουλούρα.

¹⁷ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.200-223

Ένα μέρος από τα τραγούδια που ακούγονταν κατά την παράδοση των προικιών έλεγε:

*Σήμερα λάμπει ο ουρανός
Σήμερα λάμπει η μέρα,
Σήμερα στεφανώνεται
Ο αετός την περιστέρα,
Πόρτες και παραθύρια μου
Όλα ξεκλειδωθείτε,
Οπ' έρχεται η νυφούλα μου
Καλά να τη δεχτείτε.
Πρόλαβε μάνα του γαμπρού
Και πεθερά την νύφη
Για έβγα να δεις τον γιόκα σου
Μια νύφη να σου φέρνει,
Μια άσπρη, μια χιονάτη,
Μια νεραντζούλα φουντωτή
Που είναι ανθούς γεμάτη
Νύφη μου αν είσαι αρχόντισσα
Κι αν είσαι αρχοντοπούλα
Ρίξε φλουριά στην πόρτα σου
Τα ασήμια στην αυλή σου...*

Ένα ακόμη σημαντικό σημείο του πολιτισμού του νησιού είναι το καρσάνικο κέντημα, το οποίο είναι πολύ γνωστό και συνδεδεμένο με το νησί.¹⁸ Φαίνεται ότι η κεντητική χειροτεχνία ήρθε στο Ιόνιο κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας. Είναι μια συγκεκριμένη τεχνοτροπία κεντήματος που άνθισε στο τέλος του 19^{ου} αιώνα στο χωριό Καρυά. Η συνήθεια του κεντήματος μάζευε τις γυναίκες σχεδόν καθημερινά στις αυλές και τα σπίτια με σκοπό την κοινωνικοποίηση, την φιλία αλλά και την ψυχαγωγία μέσα από το κέντημα. Πέρα από το ψυχαγωγικό κομμάτι, τα κεντήματα αποτελούσαν πολλές φορές μέρος της προίκας αλλά και προϊόντα προς πώληση. Με αυτό τον τρόπο πολλές φορές και στο παρελθόν αλλά και στο παρόν, οι γυναίκες

¹⁸ Σκλαβενίτης, Δ. Χ. & Σκλαβενίτης, Τ. Ε. (Επιμ.), (2009): *Ο λαϊκός πολιτισμός της Λευκάδας και ο Πανταζής Κοντομίχης: Πρακτικά ΙΓ΄ Συμποσίου*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, σελ.136-143

συνεισέφεραν στην οικονομική ενίσχυση του «ταμείου» του σπιτιού. Πρωτοπόρος της τεχνικής αυτής ήταν η Μαρία Σταύρακα τόσο για την περίτεχνη δημιουργία του καρσάνικου κεντήματος και τη διάδοση αυτού, όσο και για την πολιτιστική ταυτότητα που έδωσε αυτό στα γυναίκες του νησιού. Είχε ιδρυθεί μάλιστα και σχολή στην Καρυά, περίπου το 1913, ονόματι «Σχολή Κεντημάτων Καρυάς «Η Πρόοδος»» με σκοπό την εκμάθηση του κεντήματος στις νεαρές γυναίκες.

Ακόμη, μουσικά το νησί είναι επηρεασμένο και από τα παραδοσιακά όργανα και τους ρυθμούς της Ηπείρου. Παρατηρούμε μια ποικιλομορφία στην μουσική παράδοση και στις προτιμήσεις του κόσμου, καθώς στην πόλη επικρατούσε η κουλτούρα των Ενετών ενώ τα χωριά ήταν φανερώς επηρεασμένα κυρίως από την Ήπειρο και την Ακαρνανία.¹⁹ Επίσης η διάλεκτος του νησιού είναι βαθιά επηρεασμένη από την Ενετοκρατία αφού πολλές λέξεις προέρχονται από τα Ιταλικά όπως πχ η φαμελιά. Μάλιστα τα ιταλικά υπήρξαν επίσημη γλώσσα του νησιού έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Ένα ακόμη σημαντικό κομμάτι του μουσικού πολιτισμού είναι η Φιλαρμονική Εταιρεία Λευκάδας, η οποία ιδρύθηκε το 1850 και κατέχει τη δεύτερη θέση από τα παλαιότερα μουσικά σωματεία της χώρας.²⁰ Αξιοσημείωτο γεγονός η μουσική κάλυψη της τελετής της Ένωσης των Επτανήσων το 1864 αλλά και η συμμετοχή της στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 στην Αθήνα.

Το νησί επίσης είναι συνδεδεμένο με αρκετούς ποιητές που έζησαν έστω και για λίγο διάστημα στο νησί, όπως ο Σικελιανός, ο Χερν ή ο Βαλαωρίτης. Στην χώρα της Λευκάδας μάλιστα υπάρχει το μουσείο του Άγγελου Σικελιανού, όπου στην πραγματικότητα πρόκειται για το ίδιο του το σπίτι μεταμορφωμένο σε μουσείο.²¹ Εκεί οι επισκέπτες μαθαίνουν πολλά για τη ζωή και το έργο του ποιητή. Ο κήπος του σπιτιού λειτουργεί εδώ και πολλά χρόνια ως κηποθέατρο όπου διάφορες παραστάσεις λαμβάνουν χώρα ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες.

Όλα τα φεστιβάλ που λαμβάνουν χώρα στο νησί, οι θεσμοί, τα μουσεία και οι αναπαραστάσεις εθίμων και τελετουργιών από το παρελθόν, είναι πολύ σημαντικές γιατί κρατούν τους νεότερους κατοίκους του νησιού σε επαφή με τις ρίζες τους. Επίσης βοηθούν τους επισκέπτες του νησιού να ζήσουν ιδιαίτερες εμπειρίες στο νησί και να συνδεθούν με τον πολιτισμό του σε ένα πιο βαθύ επίπεδο.

¹⁹ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.71

²⁰ Ιστορικό της Φ.Ε.Λ. – Φιλαρμονική Εταιρία Λευκάδας, <https://www.filarmoniki.gr/istoriko-tis-fel/>

²¹ Μουσείο Άγγελος Σικελιανός – Angelos Sikelianos Museum, <https://sikelianosmuseum.gr/>

1.3. Αρχιτεκτονική

Η θέση σήμερα της πόλης που αποτελεί πρωτεύουσα του νομού Λευκάδας είναι η τρίτη θέση από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Πρώτα ήταν η αρχαία πόλη Νήρικος, μετά η Αγία Μαύρα που βρισκόταν εντός του κάστρου και έπειτα η σημερινή. Σαφώς και εξαιτίας των πολλών κατακτητών, η κατασκευή του νησιού είναι πολυσύνθετη. Η πρωτεύουσα²² μεταφέρθηκε το 1684 από τους Ενετούς στην τοποθεσία «Αμαξική», με σκοπό την ενίσχυση της άμυνας του νησιού. Έχοντας γύρω τη θάλασσα και στην μέση την πόλη, ήταν πιο ασφαλές για τους πολίτες και πιο ελεγχόμενο για τις αρχές. Η πόλη της Λευκάδας είναι διαμορφωμένη κατά πολύ πάνω στα πολεοδομικά πρότυπα των Ενετικών και Ευρωπαϊκών πόλεων του μεσαίωνα, με το πιο έντονο χαρακτηριστικό να είναι αυτό το σχήμα του ψαροκόκαλου που είναι σχεδιασμένη η πόλη.²³ Στη μέση υπάρχει η ράχη, που είναι η κεντρική αγορά και συνδέει τα πάντα με κατεύθυνση προς τη θάλασσα, και έπειτα υπάρχουν μικρότερα στενά κατά το μήκος της αγοράς με σπίτι, μαγαζιά, εκκλησίες κλπ. Αυτή η διαμόρφωση είναι πολύ σημαντική μέχρι και σήμερα τόσο για την κοινωνική όσο και για την οικονομική ζωή του νησιού. Ωστόσο η μορφή της από πολεοδομικής άποψης δεν είναι σωστή καθώς αρχικά βρίσκεται σε λάθος θέση αλλά και γιατί χτισμένη πάνω σε ευρωπαϊκά μεσαιωνικά πρότυπα ενισχύει την αίσθηση ότι πρόκειται για μια πόλη για υπηκόους κι όχι για πολίτες, όπως ο ελληνικός πολιτισμός συνήθιζε. Στο πέρασμα των δεκαετιών υπήρξαν πολλοί μεγάλοι και κάποιοι φονικοί σεισμοί που δημιούργησαν μεγάλα προβλήματα στο νησί. Ένας από αυτούς περίπου το 1783 προκάλεσε τον θάνατο 35 ανθρώπων και την καταστροφή 855 σπιτιών.²⁴ Ένας ακόμη μεγάλος σεισμός το 1825 κατέστρεψε μεγάλο μέρος του νησιού, φέρνοντας την ανάγκη ανοικοδόμησης, αυτή τη φορά με αντισεισμικό σύστημα που προερχόταν από την Αγγλία και βασιζόταν στην συνύπαρξη πέτρας στην βάση και ξύλου στην οροφή για καλύτερο αποτέλεσμα.²⁵

²² Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας: Αρχαία Λευκάδα - Νήρικος, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική, 2001, σελ.126

²³ Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας: Αρχαία Λευκάδα - Νήρικος, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική, 2001, σελ.236

²⁴ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.72

²⁵ Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας: Αρχαία Λευκάδα - Νήρικος, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική, 2001, σελ.239

Επίσης το φρούριο στην είσοδο του νησιού είναι ένα άξιο παρατήρησης μνημείο.²⁶ Χτίστηκε περίπου το 1300 και φιλοξένησε για μεγάλο διάστημα την πρωτεύουσα του νησιού καθώς προσέφερε μεγάλη προστασία στους πολίτες. Άλλαξε πολλές φορές μορφή μέσα στους αιώνες καθώς ο εκάστοτε κατακτητής το προσάρμοζε στις ανάγκες που είχε τη δεδομένη χρονική περίοδο.

²⁶ Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας: Αρχαία Λευκάδα - Νήρικος, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική, 2001, σελ. 129-159

1.4. Η Καθημερινή Ζωή

Στην καθημερινότητα μιας μικρής κοινωνία της επαρχίας, οι δουλειές στο σπίτι αλλά και στους εξωτερικούς χώρους αποτελούσαν τις κύριες ασχολίες, οι οποίες διέφεραν αρκετά για τα θηλυκά και τα αρσενικά. Τα κορίτσια συνήθιζαν να βοηθούν τις μητέρες με τις δουλειές του νοικοκυριού από μικρή ηλικία.²⁷ Αρχικά πολλές φορές ως συμπεριφορά μίμησης και ίσως σαν παιχνίδι, αλλά αργότερα γινόταν μια καθημερινή συνήθεια και καθήκον. Έπειτα μεγαλώνοντας είχαν πολύ μεγάλες ευθύνες και σε σχέση με τις δουλειές του σπιτιού αλλά και με το ανάθρεμμα των παιδιών. Ήταν επίσης αυτά που έπρεπε να φροντίζουν για τις ανάγκες του συζύγου, των παιδιών τους αλλά και όποιου άλλου μπορεί να βρισκόταν στο σπίτι. Παρότι αντιλαμβάνονταν ότι η θέση της γυναίκας γενικά ήταν πολύ επιβαρυνμένη, υπέμεναν αυτό που οι ίδιες ερμήνευσαν ως «μοίρα» τους. Τα αγόρια από την άλλη ασχολούνταν από μικρά με τις εξωτερικές εργασίες και την φύση. Μεγαλώνοντας ήταν υπεύθυνα για τις γυναίκες τους σπιτιού και για να φέρουν χρήματα στο νοικοκυριό. Η θέση τους τους επέτρεπε να επιβάλλονται στην οικογένεια ως σύζυγοι, ενώ περνούσαν πολύ λιγότερο χρόνο στο σπίτι και σχετίζονταν ελάχιστα με το μέγαλωμα των παιδιών.

Ο γάμος ερχόταν μέσω προξενήτρας και αν τα αρσενικά της οικογένειας συμφωνούσαν, η νύφη δεν μπορούσε να φέρει ιδιαίτερη αντίρρηση. Ανάλογα με την προίκα που διέθετε, κατατασσόταν σε κάποιο κοινωνικό στρώμα στο οποίο μπορούσε να αναζητήσει γαμπρό. Η οικονομική εξάρτηση που συνήθως είχαν οι γυναίκες από τους συζύγους τους, ήταν ένας ακόμη λόγος υποταγής. Σχετικά με τις σχέσεις που επικρατούσαν στο οικογενειακό περιβάλλον, οι γυναίκες μεταξύ τους είχαν καλύτερη σχέση και επικοινωνία από ότι με τα αρσενικά, ωστόσο οι manάδες δυσκολεύονταν με την ανεξαρτησία των γιών τους. Τα αρσενικά αδέρφια φρόντιζαν πάντα για την υπόληψη των θηλυκών της οικογένειας και βοηθούσαν στο πάντρεμα αυτών καθώς πολλές φορές δεν παντρεύονταν καν, αν οι αδερφές τους δεν είχαν αποκατασταθεί. Έπειτα το αντρόγυνο όφειλε να έχει πίστη και αφοσίωση ο ένας στον άλλον, αλλά αν κάτι τέτοιο δεν συνέβαινε στα αλήθεια, όφειλαν να το κρύψουν προβάλλοντας το «πρέπον» στην κοινωνία. Η γυναίκα έπρεπε να διαθέτει πλούσια προίκα, να είναι εργατική και ικανή να τεκνοποιήσει.

Οι γυναίκες μαζεύονταν τα απογεύματα κυρίως στις αυλές των σπιτιών ή των εκκλησιών και κεντούσαν παρέα - αυτή ήταν και η κύρια ψυχαγωγία τους..

²⁷ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.204

Η καθημερινή φορεσιά των κοριτσιών που δεν είχαν παντρευτεί αποτελούταν από ένα φόρεμα, το οποίο από τη μέση και πάνω ήταν πιο στενό ενώ από τη μέση και κάτω ήταν φαρδύ.²⁸ Τα κορίτσια συνήθιζαν να φορούν αυτή την ενδυμασία από τα 15-16 έτη τους. Επίσης έκαναν από πολύ μικρές τρύπες στα αυτιά και φορούσαν μικρά σε μέγεθος χρυσά σκουλαρίκια ώσπου να παντρευτούν και να βάλουν τις λεγόμενες «μπόκολες», δηλαδή τους κρίκους. Η χωριάτικη ή λευκαδίτικη φορεσιά προέρχεται από τα χρόνια της Ενετοκρατίας. Στο γάμο τους το φόρεμα ήτα μεταξένιο και ανοιχτόχρωμο, πάνω από τους ώμους έπεφτε ο τούμπες (σαν παλτό) ο οποίος ήταν ανοιχτός μπροστά με κοντά σε μήκος μανίκια τα οποία κοσμούσαν χρυσές λεπτομέρειες. Έπειτα στο κεφάλι φορούσαν όπως και σήμερα πέπλο. Η ενδυμασία τόσο σε καθημερινό επίπεδο, όσο και σε πιο ιδιαίτερες περιστάσεις όπως ο γάμος, αντιπροσώπευε την οικογενειακή και οικονομική κατάσταση των νεόνυμφων.

²⁸ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.111-115

1.5. Μέσα από τα μάτια του Fritz Berger και της Judith König

Η Judith- Ασπασία König και ο Fritz Berger ήρθαν από την Ελβετία στην Λευκάδα το 1962 στα πλαίσια ενός προγράμματος ανάπτυξης για χώρες που είχαν πληγεί από τον πόλεμο. Με απόφαση του Συμβουλίου της Εκκλησίας δημιουργήθηκε μια εθελοντική ομάδα που θα έφευγε για την Ελλάδα και συγκεκριμένα τη Λευκάδα. Όπως εξιστορεί η ίδια η König στο βιβλίο της με τίτλο “Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας”, ήρθε στη Λευκάδα τον Απρίλιο του 1962. Φθάνοντας στο νησί μαζί με τους εθελοντές, τους προέτρεψαν να στρέψουν την προσοχή τους και τις δυνάμεις τους στα φτωχότερα χωριά της Λευκάδας που βρίσκονταν στο νότιο μέρος του νησιού, τα λεγόμενα Νικολή, Άγιος Βασίλειος και Μανάση ή όπως τα έλεγαν οι ντόπιοι «Ηνωμένες Πολιτείες». Λίγο αργότερα έφτασαν στο νησί και τα αδέρφια Hans & Fritz Berger ή όπως του φώναζαν μετέπειτα Γιάννης και Ρίκος.²⁹

Ο Fritz Berger έζησε στη Λευκάδα για περίπου 10 χρόνια κατά την δεκαετία του 1962 - 1972. Όπως ο ίδιος έχει αφηγηθεί στον Νίκο Καββαδά και την Δάφνη Σφέτσα ήρθε πρώτη φορά στο νησί στις 30 Μαΐου του 1962. Παρότι στην αρχή τα σχέδια του ήταν να μείνει μόνο για περίπου ένα χρόνο, στη συνέχεια η αγάπη του για τον τόπο, οι κάτοικοι, η φύση αλλά και μια γυναίκα που συμμετείχε και αυτή σε διάφορα εθελοντικά προγράμματα, τον κράτησαν στο νησί για περίπου μια δεκαετία συνολικά. Έμεινε στα χωριά της νοτίου Λευκάδας, κυρίως στον Άγιο Πέτρο και το Νικολή και όλοι μετά από λίγο διάστημα τον φώναζαν «Ρίκο» – από το βαπτιστικό του Ερρίκος.³⁰

Η König και τα αδέρφια Berger μαζί με μερικούς ακόμη νέους, προσπάθησαν να βοηθήσουν τους ντόπιους στα χωριά να έχουν μια καλύτερη ζωή. Αρχικά τα χρήματα από το πρόγραμμα ήταν λίγα και έφτασαν μόνο για τις πρώτες καλλιέργειες, δένδροφυτεύσεις και την κατασκευή δεξαμενών για πότισμα αυτών. Επίσης έφτιαξαν δρόμους στη νοτιοδυτική πλευρά τους νησιού που ήταν πολύ χρήσιμοι για τις μετακινήσεις. Αργότερα λόγω έλλειψης πόρων, απευθύνθηκαν στην κυβέρνηση της Ελβετίας, η οποία βοήθησε με την αναδάσωση, αλλά και με προγράμματα σχετικά με εργοχειρα και ξυλογλυπτική, τα οποία έφτιαχναν οι

²⁹ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.27-37

³⁰ Καββαδάς, Ν.(2014, 9 Ιουλίου) Φριτς Μπέργκερ: Στην προηγούμενη ζωή μου ίσως ήμουν από τη Λευκάδα, *MyLefkada*, Ανακτήθηκε 10/08/2024 από <https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/fritz-berger-4-17707/>

γυναίκες και οι άντρες αντίστοιχα και έπειτα τα πουλούσαν στη Γερμανία και την Ελβετία.³¹ Επίσης σημαντική πηγή εσόδων ήταν και οι καλλιέργειες τόσο των πανσέδων στον κάμπο στη Βασιλική, όσο και διαφόρων σπόρων στα πιο ορεινά χωριά. Τα χρήματα που έφερναν στα χωριά αυτές οι πωλήσεις ήταν πολλά αλλά δεν κράτησαν για πάρα πολύ. Μετά την κατοχή οι νέοι δεν ήθελαν να κάνουν αυτές τις τόσο βαριές δουλειές όπως έκαναν οι πρόγονοι τους, κι έτσι απευθύνθηκαν σε νέους κλάδους που σχετίζονταν με τον τουρισμό και τις επιχειρήσεις. Σχετικά με την αντιμετώπιση που δέχτηκαν οι άνθρωποι που συμμετείχαν σε αυτά τα προγράμματα, ας πούμε ότι δεν ήταν πάντα η καλύτερη. Καταρχάς η ζωή τότε ήταν πολύ διαφορετική και αναγκαστικά έπρεπε να προσαρμόζονται. Πέρα από το ότι τα σπίτια δεν είχαν αυτά που εμείς σήμερα θεωρούμε «βασικά», δηλαδή νερό και ρεύμα, οι νοοτροπίες και οι αντιλήψεις ήταν πολύ κλειστές και οπισθοδρομικές. Οι άντρες δεν μπορούσαν να έχουν γένια, καθώς γένια είχαν οι κληρικοί – και οι γυναίκες έπρεπε να φορούν φούστες που έφταναν τον αστράγαλο. Επίσης ήταν πάρα πολύ καχύποπτοι και πολλοί επιθετικοί με τους ξένους που είχαν έρθει να βοηθήσουν σχεδόν αφιλοκερδώς αφού από την οργάνωση έπαιρναν χρήματα μόνο για το φαγητό και την επιβίωσή τους. Μάλιστα όπως ο ίδιος ο Fritz έχει πει *«Πριν τη Χούντα, μερικοί ντόπιοι μας κυνηγούσαν. Έλεγαν ότι είμαστε κομμουνιστές γιατί τους βοηθήσαμε όλους, και τους φτωχούς.»*³²

Η Judith, έφυγε από το νησί με προορισμό την Ελβετία το 1967 καθώς οι απόψεις της δεν συμφωνούσαν με αυτές του δικτατορικού καθεστώτος και είχαν αρχίσει να δημιουργούνται προβλήματα. Μετά την χούντα, ήταν από τους πρώτους ξένους που ήρθαν στο νησί. Ο Fritz έμεινε έως το 1972, όμως μετά αποφάσισε να ταξιδέψει σε άλλες χώρες που δραστηριοποιούνταν άνθρωποι σε αντίστοιχα προγράμματα. Παρόλα αυτά μέχρι σήμερα, οι μεγαλύτεροι πια σε ηλικία που θυμούνται τον Ρίκο στην Λευκάδα, μιλούν για μια ομάδα ανθρώπων που «τους άνοιξαν τα μάτια και τους έδειξαν πώς να ζουν καλύτερα» χωρίς οι ίδιοι να έχουν τίποτα να κερδίσουν από αυτό. Πέρα από την δράση στα πλαίσια του προγράμματος, κατά την παραμονή του στο νησί, δημιούργησε πολλές εικόνες από διάφορα μέρη του νησιού που αργότερα έκδωσε σαν φωτογραφικά

³¹ König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, σελ.36

³² Καββαδάς, Ν.(2014, 9 Ιουλίου) Φριτς Μπέργκερ: Στην προηγούμενη ζωή μου ίσως ήμουν από τη Λευκάδα, *MyLefkada*, Ανακτήθηκε 10/08/2024 από <https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/fritz-berger-4-17707/>

λευκώματα. Η αγάπη του για τη φωτογραφία ήρθε από πολύ μικρή ηλικία καθότι η μητέρα του είχε μια παλιά φωτογραφική μηχανή, την οποία ο ίδιος συχνά έπαιρνε και πειραματιζόταν³³. Μεγαλώνοντας αγόρασε τη δική του μηχανή και την έπαιρνε μαζί στα ταξίδια του, όπως και στην Ελλάδα. Πέρα από το εικαστικό κομμάτι, τραβούσε φωτογραφίες και για λόγους καταγραφής για το πρόγραμμα ώστε να στέλνουν αναφορές. Στο νησί έγινε γνωστός ως «ο Ρίκος με την φωτογραφική». Επεδίωκε να βγάζει φωτογραφίες τους ανθρώπους κυρίως όταν δεν τον αντιληφθεί ώστε να είναι φυσικές και αληθινές. Το αρχείο του με τις εικόνες από το νησί είναι μεγάλο. Έχει εκδώσει δύο προσωπικά φωτογραφικά λευκώματα με φωτογραφίες από τη Λευκάδα, λέγονται «*Λευκάδα Άνθρωποι και Τοπία*» και «*Λευκάδα ένα ταξίδι στο χρόνο*» από τις εκδόσεις Fagotto Books.³⁴ Επίσης συμμετέχει στο λεύκωμα «*Όταν υπήρχε το χαμόγελο*» που κυκλοφόρησε σε συνεργασία με την τοπική ένωση δήμων και κοινοτήτων Νότιας Λευκάδας.³⁵ Επαγγελματικά ασχολήθηκε με το συγκεκριμένο αντικείμενο της φωτογραφίας σχετικά μεγάλη ηλικία, αφότου είχε επιστρέψει πια στην Ελβετία από τα ταξίδια και τις δράσεις που έκανε μέσα από τα προγράμματα που συμμετείχε. Καθώς δεν ήθελε να εργαστεί σε γραφεία και πάντα είχε ως πόθο την φωτογραφία, εργάστηκε ως φωτογράφος σε διάφορες αποστολές και ταξίδια. Σήμερα, οι φωτογραφίες που έχει βγάλει σε όλη τη διάρκεια της ζωής του εκθέτονται από το 2013 σε ένα επισκέψιμο κέντρο στην Ζυρίχη. Πολύ συχνά μέχρι και σήμερα επισκέπτεται το νησί της Λευκάδας.

Η Judith - Ασπασία König, μετά την επιστροφή της στην πατρίδα της, έγραψε ένα βιβλίο σχετικά με όσα είχε ζήσει στη Λευκάδα. Μιλούσε για το πρόγραμμα, για τη ζωή, τα έθιμα, τις συνήθειες των κατοίκων του νησιού. Όλες οι πληροφορίες που είχε συλλέξει είτε από ιστορικά βιβλία είτε από όσα είχε δει με τα μάτια της τα χρόνια παραμονής της στο νησί, τα κατέγραψε σε ένα βιβλίο που εκδόθηκε αρχικά το 1971 στο Μόναχο με τίτλο «*Ηνωμένες Πολιτείες Λευκάδας, η εθνογραφία μιας ελληνικής κοινότητας*». Το 2019 το βιβλίο μεταφράστηκε στα ελληνικά και με τον τίτλο «*Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Λευκάδας*» εκδόθηκε από

³³ Καββαδάς, Ν.(2014, 9 Ιουλίου) Φριτς Μπέργκερ: Στην προηγούμενη ζωή μου ίσως ήμουν από τη Λευκάδα, *MyLefkada*, Ανακτήθηκε 10/08/2024 από <https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/fritz-berger-4-17707/>

³⁴ Berger, F. (2006): *Lefkada: A journey in time*, Fagotto Books,

³⁵ Berger F. & Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Λευκάδας (2008) : *Όταν υπήρχε το χαμόγελο*, Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Λευκάδας,

την Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας. Η Ασπασία, όπως την αποκαλούσαν οι ντόπιοι, επέστρεφε στο νησί με κάθε ευκαιρία, όμως κάποια στιγμή η αρρώστια άρχισε να την εμποδίζει ώσπου στις αρχές του 2024 την πήρε από τη ζωή. Οι άνθρωποι αυτοί που συμμετείχαν αφιέρωσαν αρκετά χρόνια από τη ζωή τους στο νησί και το αγάπησαν τόσο, είναι ιδιαίτερα αγαπητοί από τους Λευκαδίτες, οι οποίοι νιώθουν μέχρι σήμερα ευγνωμοσύνη.

Κεφάλαιο 2: Η Λευκάδα μέσα από τις ιστορίες των ανθρώπων της

2.1. Ιδέα

Η ιδέα για το συγκεκριμένο βίντεο ήρθε από την προσωπική μου αγάπη για τα βιβλία, τις φωτογραφίες και το νησί μου. Τα λαογραφικού περιεχομένου βιβλία που έχω διαβάσει κατά καιρούς και μιλούν για τους τόπους και την ιστορία τους μέσα από προσωπικές ιστορίες ανθρώπων που έχουν ζήσει σε αυτούς σε συνδυασμό με τα φωτογραφικά λευκώματα που απεικονίζουν τόπους σε άλλες εποχές, έφεραν μια ανάγκη για τη δημιουργία μιας αντίστοιχης ματιάς από το νησί μου. Διαβάζοντας μάλιστα αποσπάσματα από το βιβλίο «Μικρές Λευκαδίτικες Ιστορίες» του Παναγιώτη Σκληρού – ενός κατοίκου του νησιού που έχει εκδώσει μερικά βιβλία γεμάτα μικρές ιστορίες ντόπιων- σκέφτηκα πως θα ήθελα αυτό να το μεταφέρω με έναν τρόπο στην οθόνη.³⁶ Δυστυχώς δεν υπήρχε κάτι αντίστοιχο ειδικά για τη Νότια Λευκάδα που να εμπεριέχει ιστορίες αλλά και εικόνες από την αντίθεση του «τότε» με το «τώρα». Ένας ακόμη άνθρωπος μου έδωσε έμπνευση ήταν ο Fritz Berger, ένας ελβετικής καταγωγής φωτογράφος που ήρθε στην Λευκάδα μαζί με μια κοινότητα από τη χώρα του και βοήθησε τους ανθρώπους του χωριού να μάθουν να ζουν καλύτερα και να αξιοποιούν τους πόρους και τα αγαθά τους. Μέσα στα χρόνια που έμεινε στο νησί έβγαλε πολλές φωτογραφίες, τις οποίες αργότερα συμπεριέλαβε σε φωτογραφικά λευκώματα που έχουν κυκλοφορήσει τις τελευταίες δεκαετίες. Έτσι λοιπόν γεννήθηκε η ιδέα για την παραγωγή αυτού του υλικού. Δεν ήθελα μια απλή καταγραφή των αξιοθέατων ή σημαντικών σημείων του νησιού μέσα από ξεναγήσεις, ήθελα τις ιστορίες των ντόπιων, καθώς μέσα από τα μάτια τους όλα τονίζονται διαφορετικά - ιστορικά γεγονότα, εθιμοτυπικές διαδικασίες, κοινωνικά φαινόμενα. Ακολουθώντας λοιπόν τη «συνταγή» των βιβλίων, αλλάζοντας όμως το μέσο, αποφάσισα να καταγράψω τις ιστορίες κάποιων κατοίκων της Λευκάδας - του νησιού που προσωπικά έζησα και μεγάλωσα μέχρι την ενηλικίωση μου και που ακόμη πολύ συχνά επιστρέφω.

³⁶ Σκληρός, Π. (2023): *Μικρές Λευκαδίτικες Ιστορίες*, FagottoBooks

2.2. Σκοπός

Όταν ήμουν πιο μικρή έβλεπα τις πιο ηλικιωμένες κυρίως γυναίκες του χωριού με τοπικές φορεσιές, ποδιές και μαντήλια στο κεφάλι. Στους δρόμους κυκλοφορούσαν ακόμη παππούδες με γαϊδουράκια, στις γιορτές και στα πανηγύρια οι ντόπιοι έκαναν διάφορα τελετουργικά, ήθη και έθιμα. Τα απογεύματα μετά το σχολείο πήγαινα στο σπίτι της γιαγιάς μου, εκεί πολλές άλλες γιαγιάδες αλλά και νεότερες γυναίκες έρχονταν στην αυλή ή πήγαιναν όλες μαζί στην αυλή της εκκλησίας πιο κάτω και έπιναν καφέ, κεντούσαν κι έλεγαν τα νέα τους. Όλα τα παιδιά του χωριού –μαζί κι εγώ- μαζευόμασταν και παίζαμε στη γειτονιά ώσπου να πέσει ο ήλιος. Όλα αυτά έχουν πια σχεδόν εξαφανιστεί. Τα παιδιά σπάνια πια παίζουν τα απογεύματα στις πλατείες, είναι συνήθως με τα κινητά ή τα ηλεκτρονικά τους στο χέρι, οι γιαγιάδες που φορούσαν τις φορεσιές με τα μαντήλια έχουν φύγει και οι νεότερες φορούν τα λεγόμενα «ευρωπαϊκά», δεν κεντούν τόσο, ούτε μαζεύονται συχνά στην πλατεία του χωριού. Ο τρόπος και ο ρυθμός της ζωής σήμερα είναι πολύ διαφορετικός. Οι καινοτομίες που ήρθαν, τα ηλεκτρονικά μέσα, η τηλεόραση, τα κινητά, οι δραστηριότητες των παιδιών, ο χρόνος που πέρασε, έφερε μεγάλες αλλαγές – κάποιες καλές κι άλλες όχι τόσο καλές. Οι περισσότεροι άνθρωποι από το χωριό μου έχουν φύγει, κι εγώ - όπως όλοι όσοι ζουν ακόμη εδώ- έμεινα με τις αναμνήσεις. Ο σκοπός λοιπόν ήταν να δημιουργήσω ένα βίντεο για να μην ξεχάσω τις εικόνες που έχω δει και τις ιστορίες που έχω ακούσει μέσα στα χρόνια, να θυμάμαι πως ήταν η ζωή πριν από εμένα και τον τρόπο ζωής σήμερα. Η ζωή προχωρά και αλλάζει με τάχιστους ρυθμούς και πολλές φορές ξεχνάμε πόσο έχουν αλλάξει όλα, δεν εκτιμάμε όσα έχουμε, δεν σκεφτόμαστε τι πέρασαν οι άνθρωποι πριν από εμάς για να μπορούμε εμείς να ζούμε όπως ζούμε σήμερα. Δεν είναι όλα θετικά σαφώς, αλλά κοιτώντας πίσω μπορούμε πέρα από το να εκτιμήσουμε τα θετικά, να διορθώσουμε και στο παρόν όσα δεν έχουν πάει τόσο καλά. Με όλες αυτές τις σκέψεις, επέλεξα μερικά άτομα και ξεκίνησα να κάνω συζητήσεις για τα χρόνια τα παλιά.

2.3. Παραγωγή

Ξεκίνησα μιλώντας με διάφορα πρόσωπα που γνώριζα λιγότερο ή περισσότερο, δημιουργώντας ένα περιβάλλον όσο πιο άνετο γινόταν ώστε να μου «ανοιχτούν» . Προσπαθούσα επίσης να είμαι όσο πιο διακριτική γινόταν με την κάμερα ώστε να μην τους δημιουργήσω κάποια αμηχανία ή ντροπή. Στην αρχή οι περισσότεροι ήταν μαγκωμένοι όπως ήταν λογικό κι αναμενόμενο, στην συνέχεια όμως ξεχνούσαν ότι γίνεται βιντεοσκόπηση και καταγραφή της συζήτησης, κι όλοι ήθελαν να μοιραστούν όλο και περισσότερες εμπειρίες και πληροφορίες μαζί μου. Οι αναμνήσεις πολλές, πολλές και οι ιστορίες. Η διαδικασία ήταν ιδιαίτερα συγκινητική για μένα καθώς ήταν πολύ ενδιαφέρουσες οι κουβέντες που έκανα με όλους και πολύ όμορφο που μοιράστηκαν τόσες προσωπικές εμπειρίες μαζί μου. Υπήρχαν άτομα που η σχέση μας ήταν κυρίως κοινωνική και δεν είχα ξανά ακούσει όσα είχαν ζήσει. Μου φάνηκε πολύ δύσκολο να αφουγκραστώ πως μπορεί να είναι για αυτούς τους ανθρώπους η καθημερινότητα σήμερα, έχοντας ζήσει σε πολύ δύσκολες συνθήκες τόσο πρακτικά όσο και πνευματικά. Κάποια από αυτά που μου διηγήθηκαν – κυρίως ως προς τις συνήθειες στο σπίτι και την καθημερινή ζωή- τις είχα ως ανάμνηση από όταν ήμουν μικρή. Ωστόσο τα πράγματα ήταν ακόμη πιο διαφορετικά και περιορισμένα όσο πηγαίναμε πίσω στο χρόνο. Ακόμη μεγάλη αλλαγή για τους ανθρώπους αυτούς είναι και η άφιξη της τεχνολογίας στην καθημερινή ζωή όλων, καθώς ήταν εξαρχής εντυπωσιακή αλλά συνάμα «ακαταλαβίστικη» για πολλούς κατά την άφιξη της, όμως πριν προλάβουν να τη συνηθίσουν η εξέλιξη της πια είναι τόσο μεγάλη που «έχουν χάσει τη μπάλα». Παρότι μιλάμε για μια τεράστια καινοτομία της εποχής μας για τους ηλικιωμένους αν και αναγνωρίζουν κάποια θετικά, πρόκειται περισσότερο για ένα δυσνόητο εθισμό – χωρίς να έχουν άδικο πάντα.

Ενδιαφέρον επίσης πολύ ήταν και το κομμάτι της παραγωγής εικόνων - ειδικά του «πριν και μετά». Η διαφορά στο τότε με το τώρα είναι τις περισσότερες φορές εντυπωσιακή – δυστυχώς όχι προς το καλό πάντα. Ξεκίνησα συλλέγοντας αρχικά εικόνες από το προσωπικό οικογενειακό μας αρχείο, από φίλους αλλά και από τον φωτογράφο Fritz Berger, ο οποίος έχει δημιουργήσει κατά καιρούς μερικά φωτογραφικά λευκώματα για το νησί με εικόνες που τράβηξε κυρίως τις δεκαετίες του 1960-1980 κατά την παραμονή του στη Λευκάδα. Αφότου μάζεψα τις περισσότερες εικόνες, πήγα στα μέρη τα οποία ήθελα να φωτογραφίσω στο παρόν. Κάποιες φορές ήταν πιο δύσκολο από όσο περίμενα αφού το τοπίο αλλά και όσα

είχαν χτιστεί/δημιουργηθεί/τοποθετηθεί σε εκείνα τα σημεία, μου δημιουργούσαν μεγάλα εμπόδια. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι οι βάρκες στο λιμανάκι του χωριού Βασιλική στο νότιο μέρος του νησιού, όπου σήμερα είναι τόσα πολλά που έκρυβαν σημαντικά το λιμάνι σε σχέση με την παλαιότερη φωτογραφία του ίδιου σημείου.

2.4. Η αντίθεση ανάμεσα στο τότε και το τώρα

Ακούγοντας τις ιστορίες των ανθρώπων αλλά βλέποντας και τις παλιές φωτογραφίες, παρατηρούσα όλο και πιο έντονα την αντίθεση σε σχέση με το παρόν. Αρχικά δεν υπήρχε νερό, ρεύμα και τηλέφωνο όπως σήμερα. Ο κόπος για να μπορούν να έχουν νερό ήταν πολύ μεγάλος αφού κουβαλούσαν στις πλάτες τους μπιτόνια με νερό. Επίσης, το σχολείο παρότι δωρεάν, δεν ήταν κάτι που όλοι επέλεγαν για παιδιά τους καθώς αυτά ήταν προτιμότερο να συμμετέχουν στις δουλειές, το μεροκάματο ή το νοικοκυριό για τα κορίτσια. Επίσης το σχολείο υπήρχε η πεποίθηση ότι αφορούσε κυρίως τα αγόρια αφού αυτά προορίζονταν για να βγουν στην αγορά εργασίας ή να σπουδάσουν. Τα κορίτσια ήταν αυτά που από μικρά ήταν υπεύθυνα για την καθαριότητα του σπιτιού, το μαγείρεμα, το μεγάλωμα των μικρότερων παιδιών αλλά για τη συνεισφορά τους σε εξωτερικές δουλειές. Πέρα από το πρακτικό κομμάτι της βοήθειας, υπήρχε και λόγω των κοινωνικών κανόνων της εποχής, ο σκοπός να είναι από μικρές η κάθε μια «σωστή και καλή νοικοκυρά» - στον οποίο στη συνέχεια θα προστεθεί και ο τίτλος της συζύγου. Τα αγόρια από την άλλη, ασχολούνταν με τις δουλειές εκτός σπιτιού. Πολύ συχνό φαινόμενο ήταν επίσης στην εφηβεία περίπου να φεύγουν για τα καράβια ώστε να μαζέψουν πιο γρήγορα και περισσότερα χρήματα. Λίγα παιδιά τελείωναν το δημοτικό, ακόμη λιγότερα πήγαιναν στο γυμνάσιο και ελάχιστα σπούδαζαν. Οι δάσκαλοι, οι εκπαιδευτικές μέθοδοι που εφαρμόζονταν, η νοοτροπία που υπήρχε στην κοινωνία, αλλά και το ξύλο που έριχναν οι δάσκαλοι τότε στους μαθητές, έκαναν τα παιδιά να μην θέλουν να πάνε σχολείο και να μην προσπαθούν για τη μόρφωση τους. Δεν ήξεραν κιόλας πώς να το κάνουν αυτό ή τι θα τους αποφέρει στη συνέχεια. Έτσι παρέμεναν στα πρότυπα που γνώριζαν από το σπίτι. Έπειτα, τα κορίτσια και οι γυναίκες ήταν υποχρεωμένες να ζητούν την άδεια για οποιαδήποτε έξοδο πέρα από όσα αφορούσαν το νοικοκυριό τους. Η μόνη τους έξοδος συχνά χωρίς τη συνοδεία αρσενικών ήταν οι μαζώξεις στα σπίτια ή στην πλατεία του χωριού όπου μαζί με άλλες γυναίκες κεντούσαν, μιλούσαν κι έπλεκαν. Όλα αυτά είναι τόσο αντίθετα με τη σημερινή εποχή όπου η παροχή νερού, ρεύματος και τηλεφώνου είναι δεδομένη και που όλα παιδιά πάνε υποχρεωτικά στο σχολείο- μάλιστα, τα περισσότερα από αυτά προχωρούν σε κάποια σπουδή. Η εκπαίδευση θεωρείται πια ίσως ο σημαντικότερος στόχος για αυτές τις ηλικίες. Ο τρόπος που αντιμετωπίζονται τα κορίτσια αλλά και τα αγόρια επίσης διαφέρει με το παρελθόν. Τα κορίτσια δεν έχουν τόσες ευθύνες για όλα και τα αγόρια εκφράζουν μια ευαισθησία

χωρίς την ευθύνη του «αρσενικού» με την έννοια που υπήρχε παλαιότερα. Ακόμη η κοινωνία δεν είναι τόσο κλειστή ως προς τη θέση της γυναίκας, αφού σε σχέση με το παρελθόν τα δικαιώματά της είναι πολλά, έχει ελευθερία, ανεξαρτησία, δεν πρέπει να παίρνει την άδεια του πατέρα/αδελφού/άντρα της. Σαφώς και δεν μιλάμε για εξάλειψη όλων των πατριαρχικών προτύπων και νοοτροπιών στην κοινωνία και την καθημερινότητα, αλλά σίγουρα υπάρχει μια μεγάλη θετική αλλαγή σε σχέση με παρελθοντικά.

Όσο αφορά τις εικόνες από τοπία και διάφορα μέρη του νησιού, κι εκεί η αντίθεση είναι μεγάλη. Κάποτε τα βουνά ήταν καταπράσινα και άδεια από σπίτια, βίλες, δρόμους, μαγαζιά. Οι άνθρωποι αξιοποιούσαν κυρίως τα κτήματά τους για γεωργικές καλλιέργειες και κτηνοτροφία. Στη συνέχεια, με την άφιξη του τουρισμού, όλοι άρχισαν να ασχολούνται με την ανέγερση τουριστικών καταλυμάτων και επιχειρήσεων ώστε να εμπλακούν ενεργά με τον τουρισμό και να αποκτήσουν χρήματα. Ο κόσμος αυξήθηκε πολύ τους καλοκαιρινούς μήνες, τα αυτοκίνητα – καθώς το νησί είναι προσβάσιμο με αμάξι- πλήθαιναν, τα σπίτια, τα ξενοδοχεία, τα μαγαζιά απλώνονταν ολόενα και περισσότερο σε μέρη που μέχρι πρότινος κυριαρχούσε κυρίως το πράσινο και η φύση. Παρότι ο τουρισμός έφερε πολλά καλά και στην οικονομία του τόπου αλλά και την πνευματική καλλιέργεια των ανθρώπων αφού η επαφή με άλλους πολιτισμούς, νοοτροπίες και συμπεριφορές του «ξύπνησε», ήρθε μαζί του και η αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος σε μεγάλο βαθμό και ο υπερτουρισμός σε σημείο που πέρα των άλλων υπάρχουν και πολύ μακρές περίοδοι λειψυδρίας πια το καλοκαίρι. Οι εικόνες του τώρα λοιπόν, διαφέρουν μακράν πολύ από του τότε.

Συμπεράσματα

Φτάνοντας στο τέλος της διαδικασίας παραγωγής του υλικού για το βίντεο - συνεντεύξεων και εικόνων- αλλά και της έρευνας για τα ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία, νιώθω πολύ πιο πλούσια σε πληροφορίες, γνώσεις αλλά και σε συναισθήματα. Αρχικά, μπόρεσα να κατανοήσω πιο βαθιά κι ουσιαστικά τα όσα βίωνε ο κόσμος τότε για να ζήσει. Συνήθως οι νεότεροι όταν μας λένε οι μεγαλύτεροι για τις συνθήκες ζωής και τις συνήθειες των προγόνων μας, κάπως ακούμε αλλά το προσπερνάμε κρατώντας μόνο την πληροφορία σαν να είναι μια άποψη που δεν κατανοούμε πως όντως συνέβαινε στην πράξη - ίσως γιατί είναι πολύ μακριά από εμάς. Οι άνθρωποι παλιά βίωναν πολύ μεγάλες δυσκολίες στη ζωή τους, τόσο στα μικρά καθημερινά όσο και σε πιο μεγάλες προκλήσεις όπως ήταν η μετανάστευση στην άλλη άκρη της γης πολλές φορές ή η διαφυγή στα καράβια σε τόσο νεαρές ηλικίες. Άφηναν τα σπίτια τους χωρίς να ξέρουν που θα πάνε, ψάχνοντας για ένα καλύτερο παρόν και μέλλον σε τόπους ξένους και πολύ μακρινούς. Επίσης πράγματα που εμείς σήμερα θεωρούμε απλά και δεδομένα, όπως το να έχουμε νερό, ρούχα, βιβλία, προστασία από την βροχή, εκείνοι τότε έπρεπε να κοπιήσουν για να τα έχουν. Στο πλαίσιο του σπιτιού και της οικογένειας σαφώς δεν υπήρχαν ιδιαίτερες ελευθερίες -ειδικά για τα κορίτσια- καθώς όλα λειτουργούσαν πολύ πατριαρχικά. Οι άντρες λάμβαναν τις αποφάσεις κι «έκαναν κουμάντο» τόσο στο ευρύτερο πλαίσιο της οικογένειας όσο και στις ζωές κυρίως των θηλυκών του σπιτιού. Οι γάμοι ήταν αποκλειστικά με προξενιό και περιλάμβαναν μια σειρά εθίμων που τηρούνταν πιστά. Αν οι γονείς και κυρίως τα αρσενικά των οικογενειών συμφωνούσαν σε γάμο δεν έπεφτε λόγος στη γυναίκα κι ούτε μπορούσε να το αρνηθεί. Επίσης σε περίπτωση που οι συνθήκες του έγγαμου βίου ήταν κακές, και πάλι δεν μπορούσε να χωρίσει ή να φύγει καθώς θα ήταν δακτυλοδεικτούμενη από την τοπική κοινωνία και πιθανόν θα την ξυλοκοπούσαν κιόλας οι συγγενείς της. Έπειτα, μέσα στο πέρασμα των αιώνων, όπως σε πολλούς τόπους, πέρασαν πολλοί από το νησί. Όλοι είχαν το ρόλο τους και άφησαν κάτι. Στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομική πλευρά η επιρροή της Ιταλίας είναι εμφανής μέχρι σήμερα. Όπως και η ομιλία λόγω και της ταχύτητας και τους ρυθμού – οι Λευκαδίτες μιλούν κάπως γρήγορα και τραγουδιστά- αλλά και των λέξεων που χρησιμοποιούμε. Πολλές λέξεις προέρχονται από τα Ιταλικά αλλά και τα Τουρκικά. Η μουσική παράδοση, οι καντάδες, τα φαγητά, η δόμηση των σπιτιών και

του ίδιου του νησιού, έρχονται από όλες αυτές τις προσλαμβάνουσες. Όπως όλα τα μέρη της Ελλάδας μέτρησε πολλές πληγές από πολέμους, φτώχεια, δυσκολίες, όμως κατάφερε να επιβιώσει και να αποτελεί σήμερα έναν πολύ δημοφιλή προορισμό για ανθρώπους από όλο τον κόσμο. Τα φυσικά αξιοθέατα του νησιού αποτελούν πόλο έλξης για τουρίστες που αυξάνονται χρόνο με το χρόνο.

Και παρότι οι καιροί αλλάζουν, οι πολίτες προσπαθούν να κρατούν τα έθιμα και τις παραδόσεις του νησιού. Αυτά που έμαθαν, από όπου κι αν προέρχονται, είναι όλα όσα διαμόρφωσαν τους ανθρώπους του νησιού και τον ίδιο τον τόπο σε αυτό που είναι σήμερα.

Βιβλιογραφία

1. Γεωργάκης, Η. (2020) : *Η δική μου Λευκάδα*, FagottoBooks
2. Θουκυδίδης (2007): *Θουκυδίδη: Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Ζήτρος
3. Κονιδάρης, Δ. (2015): *Η Λευκάδα στα χρόνια της κατοχής και του εμφυλίου*, Λευκάδα
4. Κονιδάρης, Τ. (1985): *Η Λευκάδα στη σκιά του εμφυλίου πολέμου 1943-1947*, Ι.Σίδερης
5. Κοντομίχης, Π. (1985): *Το νοικοκυριού του χωριάτικου σπιτιού στη Λευκάδα: Έπιπλα και Σκεύη - Εργαλεία και Σύνεργα - Τροφές και Ποτά*, Γρηγόρης
6. Μαχαιράς, Γ.Κ. (1951): *Η Λευκάς επί Ενετοκρατίας*, Αθήναι
7. Μαχαιράς, Γ.Κ. (1954): *Πολιτική και Διπλωματική Ιστορία της Λευκάδος (1797-1810)*, Αθήναι
8. Όμηρος (2010): *Ομήρου Οδύσσεια*, ΠΕΚ
9. Σκλαβενίτης, Δ. Χ. & Σκλαβενίτης, Τ. Ε.(Επιμ.), (2009): *Ο λαϊκός πολιτισμός της Λευκάδας και ο Πανταζής Κοντομίχης: Πρακτικά ΙΓ' Συμποσίου*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών
10. Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας: Αρχαία Λευκάδα - Νήρικος, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική : Πρακτικά Δ' Συμποσίου (2001), Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών
11. Ροντογιάννης, Π. (1998) : *Οι πόλεις της Λευκάδας*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών
12. Σκληρός, Π. (2023): *Μικρές Λευκαδίτικες Ιστορίες*, FagottoBooks
13. Berger, F. & Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Λευκάδας (2008) : *Όταν υπήρχε το χαμόγελο*, Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Λευκάδας
14. Berger, F. (2006): *Lefkada: A journey in time*, FagottoBooks

15. Dörpfeld, W. (1927): *Alt – Ithaka*, Germany
16. König, J. (2019): *Οι «Ηνωμένες Πολιτείες» της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας

Διαδικτυακές Πηγές

17. Ιστορικό της Φ.Ε.Λ. – Φιλαρμονική Εταιρία Λευκάδας
<https://www.filarmoniki.gr/istoriko-tis-fel/>
18. Καββαδάς, Ν.(2014, 9 Ιουλίου) Φριτς Μπέργκερ: Στην προηγούμενη ζωή μου ίσως ήμουν από τη Λευκάδα, *MyLefkada*, Ανακτήθηκε 10/08/2024 από
<https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/fritz-berger-4-17707/>
19. Μουσείο Άγγελος Σικελιανός – Angelos Sikelianos Museum
<https://sikelianosmuseum.gr/>